

מעמדו של ידע אמפירי באתיקה הבין-מינית

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה" מאת אריאל צבל, אפריל 2011

תקציר

עבודה זו עוסקת במספר היבטים של כשירות מוסרית. היא בוחנת כיצד אנשים, במיוחד במערב בן-זמננו, מתפקדים בעולם הממשי כשהם שוקלים סוגיות מוסריות שעניין ניגודי אינטרסים בין בני-אדם לבין חיות ממינים אחרים. הטיעון שלי מורכב משני חלקים. ראשית כל, בהנחה שהשיקול המוסרי מתייחס בהכרח להנחות עובדתיות מסוימות, אני טוען שידיעת העובדות הרלוונטיות היא היבט מכריע של הכשירות המוסרית ביחס לאותן סוגיות. שנית, אני טוען שידיעת העובדות הרלוונטיות לשיקול מוסרי בעניינים שבין בני-אדם לחיות ממינים אחרים נוטה ללקות בחסר, ושזוהי סיבה מרכזית לאי-כשירות מוסרית בעניינים כאלה.

לפני הדיון בטיעון שלי עצמו, אציג את הרקע התיאורטי שלו. בבסיס הטיעון עומדות תובנות ביקורתיות על מקור המוסריות ועל תפקודה החברתי. תובנות אלה אינן מקוריות, אלא הן שואבות מספרות מרקסיסטית ופמיניסטית. מאחר שהן לא מובנות מאליהן או מקובלות על הכל, אני מקדיש להן מקום ניכר בעבודה. עם זאת, מובן שהן נוצרו במקורן מתוך עניין ביחסים בין קבוצות שונות של בני-אדם, ובדרך-כלל תוך אדישות לעניינים בין-מיניים או אף מתוך ספשיסיזם בוטה. לכן אני מציג תובנות אלה בליווי התאמות הכרחיות לסוגיות בין-מיניות.

התובנה המרכזית שעומדת ברקע הטיעון שלי היא שכשירות מוסרית מובנית על-ידי נסיבות. היא איננה יכולת מבודדת של אינדיבידואלים והיא אינה נובעת רק מאופי אישי, מרצון טוב או מהבנת עקרונות מוסריים, וגם לא מנסיבות אישיות גרידא. מבלי להתכחש לחשיבותם של גורמים אלה, חשוב להכיר בכך שכשירותו המוסרית של אדם מושפעת עמוקות מגורמים היסטוריים-חברתיים, וכן מגורמים ביולוגיים. אמנם, גורמים אלה אינם קובעים מראש באופן מוחלט את כשירותו המוסרית של איש, אך השפעתם גדולה והיא אף

ניתנת לחיזוי ברמת סבירות גבוהה. ההשפעה אינה מסתכמת בכך שאינטרסים הגלויים לעין מטים את השיפוט המוסרי. גורמים היסטוריים-חברתיים וביולוגיים פועלים בכל הרמות של רגש, מחשבה ופעולה. בהתאם לכך, גורמים אלה מותירים חותם בכל היבט של הכשירות המוסרית: היכולת לתפוס ישויות ומצבים כראויים לתשומת-לב מוסרית (תפיסה מוסרית), ידע של פרטים עובדתיים הרלוונטיים לשיקול המוסרי, היכולת להבחין בין טוב לרע (ידע מוסרי) ולבצע שיפוט מוסרי, היכולות לגלות אמפתיה, אכפתיות וכבוד כלפי אחרים, והמוטיבציה לפעול בהתאם לרגשות מוסריים ולשיפוט מוסריים.

כמעט כל אדם עשוי להכיר בהשפעות חברתיות-היסטוריות וביולוגיות מסוימות על כשירות מוסרית. בין אם תפיסת המוסר שלך קרובה לתועלתנות, לקונטרקטריאניזם, לתורת המידות הטובות (virtue ethics) או לתורת מוסר אחרת, ודאי תסכים/י שתחת תנאים מסוימים, הכשירות המוסרית של אנשים עלולה להיפגע. עם זאת, להשפעתם של תנאים חברתיים-היסטוריים וביולוגיים יש גם היבט שנוי יותר במחלוקת: השפעתם על עיצובן של תפיסות המוסר (או גישות, תורות וכו') עצמן, תוך מתן עדיפות לקבוצות חברתיות וביולוגיות מסוימות. בדומה לכך, אנשים נמשכים לתפיסת מוסר זו או אחרת תחת השפעת תנאים חברתיים-היסטוריים וביולוגיים, והעדפתם מקלה עליהם להקנות עדיפות לקבוצות חברתיות וביולוגיות מסוימות בשיקולי המוסר שהם עורכים. בעבודה אני מפתח רעיון זה במטרה לבדוק האם תורות מוסר מסוימות קשורות לכשירות מוסרית לקויה בנסיבות מסוימות ובהתייחס לבעיות מוסר מסוימות.

את הגורמים הבולטים שפוגעים בכשירות מוסרית, אפשר לסכם ברשימה קצרה: אי-נראות של אחד או יותר מהצדדים שמעורבים בסוגיה המוסרית הנשקלת; עומק ההבדלים בינם לבינינו; מעמדם כנשלטים ומנוצלים על-ידי צד אחר; המעורבות שלנו בשליטה בהם ובניצולם; ומידת המיסוד של כל הגורמים הקודמים. כשירות מוסרית על כל אחד מהיבטיה עלולה להיפגע מכל גורם שהוזכר ברשימה זו. אמנם, אם מישהו מעוניין להשקיע מאמץ בהתגברות על גורמים המגבילים את כשירותו המוסרית, יתכן שיצליח בכך; אולם עוצמתו של

כל גורם כזה, מעידה על גודל המאמץ שיידרש כדי להתגבר עליו – מאמץ שעלול להיות תובעני מדי.

תפיסת המוסריות כביטוי אידיאולוגי של יחסים מטריאליים נשענת על רעיון מרקסיסטי. יישום כללי של הגישה המרקסיסטית כלפי מוסריות, מביא להכרה בהיבט האידיאולוגי של אתיקה בין-מינית כשיח שמוצר כולו על-ידי בני-אדם, ולכן חשוד בהטיה ספישיסיסטית פרו-אנושית. המשקל הרב שפילוסופים של המוסר נוטים לייחס לתכונות שמייחדות לכאורה את המין האנושי, איננו, במובן זה, תולדה של ניתוח מושגי חסר-פניות של בעיות מוסר, אלא של הבניה אידיאולוגית-ספישיסיסטית. בדומה לכך, התיאור העובדתי של פער ייחודי בין המין האנושי לבין כל שאר מיני החיות איננו תולדה של חיפוש טהור אחר ידע, אלא הוא הבניה אידיאולוגית. עצם ההכרה בנטיות אידיאולוגיות אלה אינה פוטרת את המבקר מאותם פגמים: אינך יכול/ה לבחון את היחסים שבין בני-אדם לבין חיות ממינים אחרים מנקודת-מבט נייטרלית, מחוץ לזהותך כאדם. אמנם, אנו מסוגלים לכאורה לגבש עמדות ביקורתיות ללא הגבלה, אולם למעשה אנו כבולים לעמדות רווחות יחסית, משום שהן המושגים המוסריים והן הידע האמפירי הם תוצר של מאמץ חברתי עצום, שאיש אינו יכול להאפיל עליו בכוחות עצמו או במסגרת קהילת התנגדות קטנה.

כמה רעיונות פמיניסטיים ישימים בהקשר הבין-מיני ללא שינוי משמעותי, או בשינויים פשוטים למדי, שחלקם כבר הוצעו בדור האחרון על-ידי תיאורטיקניות פמיניסטיות. הביקורת הפמיניסטית על הפילוסופיה המסורתית של המוסר, מהווה בסיס לספקות גם לגבי מידת התקפות של תורות מוסר מסוימות (כגון קונטרקטריאניזם) בהקשרים בין-מיניים, ולגבי הדגש הרב שניתן למושגים מסוימים (כגון אוטונומיה ורציונליות) באתיקה הבין-מינית. בכל הנוגע לגופי הידע האמפירי שרלוונטיים לשיקולים מוסריים, חלק מהביקורת הפמיניסטית, כמו גם ביקורת סביבתית דומה, ניתן ליישום ישיר בסוגיות בין-מיניות. ביקורת המדע כפרויקט של שליטה בטבע, מקבלת משמעות מיוחדת על רקע סיווגן של חיות לא-אנושיות בתור "טבע" גרידא. בדומה לכך, העניין הפמיניסטי בהבניית התכונות הטבעיות-לכאורה של נשים וגברים, מהווה מקור מתודולוגי לחשיפת ההבניה "חיות" בתור נשלטות ומנוצלות

מטבען – הבניה שפוטרת לכאורה את המנצלים מאחריות מוסרית ביחס לשליטה ולניצול. עניין זה ניתן להרחבה גם ביחס להבניית "החיתיות" ו"הטבע" של מינים ספציפיים ואוכלוסיות ספציפיות של חיות.

מבלי להמעיט בערך התובנות שניתן לשאוב מהביקורת המרקסיסטית והפמיניסטית, אני מאמין שענייני מוסר בין-מיניים מחייבים תשומת-לב ניכרת גם לנושאים חברתיים-ביולוגיים אחרים: היעדר יכולת לדבר והיעדר ייצוג עצמי שנובע מכך כסוג של חולשה חברתית כרונית; כיצד לחשוב על מוסר מבלי להניח מראש שכל חברי הקהילה המוסרית דומים ושווים במהותם, ושהבדלים הביולוגיים ביניהם חסרי חשיבות מוסרית; מהי המשמעות של יחס לזולת בתור גוף ומשאב ותו לא; התיעוש של יצורים בעלי יכולת חישה; וחשיבותו של ידע אמפירי על מי שמבצעים לגביו שיקול מוסרי. נושאים אלה מוכרים במידת-מה גם מהקשרים שבין אדם לאדם ולעתים הם נדונים בספרות הביקורתית, אולם ההקשר הבין-מיני מספק את המקרים המובהקים ביותר במסגרת כל אחד מהנושאים האלה. כפי שמעידה כותרת העבודה, מבין כל ההיבטים של כשירות מוסרית, אני מתמקד בידיעת העובדות הרלוונטיות לשיקול המוסרי. ב"ידיעה" כוונתי, מעבר לידיעת העובדות ההכרחיות לעניין, גם לזיהוים של מחסור במידע ושל מידע מסולף או כוזב. כאשר העובדות הרלוונטיות אינן ידועות, מקומן מועד להתמלא באמונות מוטעות, או בבורות ובאדישות לתחום העובדתי – תוך פגיעה בתקפותו של השיפוט המוסרי וברלוונטיות של הרגשות המוסריים. עם זאת, בשיח על כשירות מוסרית כפי שהוא מתקיים בפילוסופיה של המוסר, הבעיה של ידיעת העובדות ההכרחיות היא אולי ההיבט הזנוח ביותר.

רוב הפילוסופים שכתבו על אתיקה בין-מינית, התעניינו בהשלכות המעשיות הישירות של עבודתם. בהתאם לכך, עבודותיהם גדושות בטענות עובדתיות על טבעם של צדדים המעורבים בסוגיה המוסרית, על נסיבות החיים שלהם, על חוויותיהם ועל יחסיהם עם הצד האחר בסוגיה הנדונה. אלא שטענות אלה מסתמכות בדרך-כלל על מקורות אקראיים, תוך התעלמות מעובדות רבות וחשובות בכל הנוגע לצדן של החיות הלא-אנושיות בקונפליקט המוסרי. התייחסות למגבלות הידע הנדון מופיעה רק לעתים נדירות, והכותבים מתעלמים

כמעט כליל מכך שהידע שעליו הם מסתמכים נוצר במסגרת יחסי שליטה וניצול קיצוניים. גישה כזו נפוצה הן בקרב פילוסופים המספקים אפולוגטיקה לטובת הסטטוס-קוו, והן בקרב אלה שמבקשים לקדם שינויים חברתיים רדיקליים. כמובן, הבעיות אינן מיוחדות לפילוסופים, אלא שהשיח הפילוסופי הוא שיטתי ומפורט יחסית, ולכן קל להתייחס אליו. הזנחת התחום העובדתי אופיינית למכלול הנסיבות שבו מתקיימת אתיקה בין-מינית – ובהתחשב בכך שכל אדם נורמלי מעורב בחשיבה ובדיבור ולעתים גם כתיבה על ענייני מוסר בין-מיניים, מדובר בתופעה תרבותית נרחבת ביותר.

הסבר אפשרי להזנחה הוא שלעתים קרובות נדמה, שאנו יודעים מספיק על הצדדים המעורבים בעניין המוסרי ועל המצבים הרלוונטיים שבהם הם נתונים, ובמידת הצורך יהיה קל ללמוד כל פרט מידע חסר. רושם זה אינו בלתי סביר, לאור הדגש החזק שניתן במהלך רוב ההיסטוריה של ההגות המוסרית לסוגיות מוסריות שבין אנשים מוכרים לנו ושווים לנו פחות או יותר. אולם משעה שאנו מתרחקים מהעולם שמוכר לנו מקרוב, המחסור בידע אמפירי הופך לבעיה מוסרית רצינית.

בתחום הפילוסופיה של המוסר, הסבר אפשרי אחר להזנחה הוא שפילוסופים רבים מאמינים, שהניסיון לבחון את מצב הידע שלהם מצוי מחוץ לתחומי הפילוסופיה. בין אם עמדה זו משכנעת או לא, ברור שפילוסופים של המוסר מציגים בעבודתם טענות עובדתיות רבות, ואם אלה אינן נכונות או חסרות פרטים רלוונטיים, הפילוסוף לא יוכל להגיע למסקנות מוסריות תקפות. פילוסופים של המוסר אינם יכולים אפוא לפטור את עצמם מהאחריות לבחון איזה מידע נחוץ לעבודתם ומהן מגבלות הידע שברשותם. לכל הפחות, עליהם להודות שדעותיהם בענייני מוסר הנוגעים לעניינים שאינם מוכרים להם מקרוב, לוקות בחסר בהכרח. טענתי, שהיבטים שונים שלה זכו להכרה ופיתוח בפילוסופיה ובפסיכולוגיה, היא שידיעת העובדות הרלוונטיות אינה עניין נפרד מעניינים מוסריים אחרים ואינה חיצונית לתהליך של גיבוש עמדה מוסרית. למרות האפשרות להבחין בין התחומים מבחינה מושגית, הרי שבמציאות ידע אמפירי משולב עמוקות בתחום המוסרי. כדי שתשומת-לב לבעיות מוסריות מסוימות תתפתח, כמו גם המוטיבציה לטרוח לשקול בעיות אלה ולשאת בתוצאות השיקול,

צריך לדעת את העובדות הרלוונטיות. מצד אחר, אין לצפות שהידע הרלוונטי לשיקול המוסרי ירכש באופן אקראי; ללא תשומת-לב לעניינים מוסריים ומוטיבציה ללמוד את העובדות מלכתחילה, סביר להניח שלא נבחין במידע.

מעבר לכך, לא ניתן להפריד בין מידע לבין תוכן מוסרי, מכיוון שהשפה שבה אנו משתמשים לתיאור תופעות טעונה בתכנים מוסריים. למשל, תיאור התנהגות מסוימת בתור "בכי" מרמז לרוב על הכרה במצוקה, בעוד שתיאור התנהגות זו בתור "ווקליזציה" מרמז על התעלמות מכוונת ממצוקה זו; מובן שלשני המושגים יש משמעות מוסרית. גם אמצעי ייצוג לא-מילוליים – כגון הבחירה בנושא ובזווית הצילום, או בחירות עריכה – מציגים מידע טעון בתכנים מוסריים. בהתאם לכך, אחת מהבעיות שאני מוצא בידיעת עובדות שרלוונטיות לשיקולים מוסריים טמונה בקונוטציות שנלוות לעובדות אלה בתנאים חברתיים-היסטוריים נתונים. לא רק אי-ידיעת העובדות הרלוונטיות מגבילה את הכשירות המוסרית, אלא גם ידיעה שמוגבלת לפרטים טכניים הנושאים קונוטציות מוסריות דלות (כגון ידע על חיות במשקים תעשייתיים, להלן) או ידיעה שנלוות לה קונוטציות שמעניקות לשליטה ולניצול ערך חיובי (כגון ידע על "ביצועים מצטיינים" של חיות כאובייקט חקלאי).

נקודה נוספת שראויה לדעתי להדגשה, נוגעת לדינאמיקה הממשית של למידת עובדות הרלוונטיות לשיקולי מוסר. ידע רלוונטי לשיקולי מוסר ניתן לרכוש דרך התנסות אישית או צפייה ישירה, דרך לימוד עדותם של אחרים על התנסותם האישית או תצפית ישירה שערכו, וכן מתוך הכללות ואנלוגיות שמבוססות על המקורות הקודמים. שיקולים בעניין בעיות מוסריות בחייהם של בני הקבוצה החברתית שאתה נמנה עמה, שהם פחות או יותר דומים ושווים לך וחופשיים, מחייבים מאמצי למידה סבירים. אפשר, למשל, לשאול את שני הצדדים מהי הבעיה, לקבל תשובות מפורטות וברורות, ולגבש על-פיהן עמדה מוסרית מבוססת. צורת לימוד כזו מאבדת את יעילותה תחת השפעתם של גורמים חברתיים-היסטוריים וביולוגיים מסוימים. כאשר הצדדים הנדונים (או אחד מהם) בלתי נראים, שונים ממך במידה רבה ונשלטים ומנוצלים באופן ממוסד – החקירה האישית והאגבית אינה יעילה. בתנאים אלה, רכישת ידע מספיק לשיקול מוסרי תקף הופכת למאמץ ניכר שדורש מוטיבציה חזקה,

זמן לימוד ממושך, שיתוף-פעולה בין אנשים רבים שדעתם דומה, ותמיכה (כלכלית, למשל) על-ידי קבוצה חברתית גדולה בהרבה. בהשוואה למאמצים שנדרשים כדי לבסס היבטים אחרים של כשירות מוסרית, נראה שהשגת ידע אמפירי הכרחי נוטה לתבוע את ההשקעה הרבה ביותר.

מכאן ואילך אתמקד מפורשות באתיקה הבין-מינית. ישנם לפחות שני גורמים המגבילים בהכרח את הכשירות המוסרית ביחס לעניינים שבין בני-אדם לבין כלל החיות הלא-אנושיות. ראשית כל, כל החיות האלה שונות באופן ניכר מבני-אדם. אמנם, ההבדלים בין קטגוריות טקסונומיות שונות של חיות עשויים להיות גדולים יותר. אולם הבדלים אלה אינם רלוונטיים כאן; מה שחשוב לענייננו הוא, שאם היכרות מבעד להבדלים ניכרים מחייבת עבודת לימוד רבה, תוך מאמץ רב להבין את האחרים ולהזדהות אתם, הרי שאתגרים כאלה מתעוררים – אמנם ברמות שונות – לנוכח כל החיות הלא-אנושיות. שנית, כל החיות הלא-אנושיות (כמו גם קבוצות גדולות של בני-אדם) נעדרות יכולת לייצג את עצמן בשיח המוסרי, ולכן ייצוגן מתווך בהכרח. התיווך אינו נעשה על-ידי צד שלישי נייטרלי, אלא על-ידי בנות ובני מין שמהווה את הצד החזק בקונפליקטים הנדונים. השילוב בין גורמים אלה הופך את האתיקה הבין-מינית לפרויקט בעייתי ביותר.

הכרה בליקויים בכשירות המוסרית ביחס לחיות לא-אנושיות, כנה ככל שתהיה, אינה מבטיחה התגברות עליהם. מאחר שהמכשולים לכשירות המוסרית מוטמעים בחברה בכללה, לא די במאמצים אישיים חריגים. כוונות טובות שאין מאחוריהן כוח חברתי גדול, לא ישרשו תחושות המוטמעות עמוק בכל חברה חקלאית – שחיי חיות לא-אנושיות ורגשותיהן הם בעלי חשיבות שולית, ושניצול החיות לגיטימי. הכוונות הטובות לא הופכות חיות ממינים אחרים למובנות יותר, והן בהחלט לא מבטיחות ידע אמפירי מהסוג שדורש מומחיות מקצועית, משאבים ניכרים, גישה לחיות כלואות, קירבה אישית אליהן, יחסים נטולי כוחנות איתן וחופש בחירה רב מצדן. למרות הכוונות הטובות, בורות והטיה נטים לשרוד ולהציב מכשולים בפני כל עבודה מוסרית סבירה, ולמנוע שיפוט מוסרי תקף ביחס לקונפליקטים בין-מיניים רבים. קביעה זו עשויה להיות נכונה גם בכל הנוגע ליחסים ממושכים המתאפיינים בחוסר שוויון

ובניצול בין בני-אדם. ביחסים בין-מיניים, מגמה זו חזקה במיוחד עקב עומק הניצול והשליטה, במשולב עם ההבדלים הביולוגיים והייצוג המתווך של החיות.

מעבר לשיקולים כלליים אלה, אני מאמין שהדיון בכשירות מוסרית ביחס לחיות לא-אנושיות כקטגוריה ביולוגית גרידא הוא הכללה מטעה. כך גם ההתמקדות בקבוצות טקסונומיות מצומצמות יותר, כגון מחלקות או סדרות. תחת זאת, אני מציע להתמקד בקבוצות של חיות בהתאם למערכת היחסים שיש לכל קבוצה עם קבוצת בני-אדם. בהתחשב בהשפעה הבלתי נמנעת של תנאים חברתיים-היסטוריים על כשירות מוסרית, יחסים חברתיים מסוגים שונים מניבים הגבלות שונות על הכשירות המוסרית. אמנם, הרוב המוחלט של היחסים ההדוקים בין בני-אדם לבין חיות לא-אנושיות בחברה המודרנית – וכנראה בכל חברה חקלאית – מאופיינים בשליטה בחיות, ולרוב גם בניצולן (וכשמדובר ביחסים שאינם הדוקים, הכוחנות צפויה להופיע עם הידוק הקשר). אולם קיימים סוגים רבים ושונים של יחסים בין בני-אדם לבין חיות ממינים שונים, עם מאפייני כוחנות שונים – ובהתאם לכך, תפיסות המוסר השונות שמאפיינות את היחס הרווח כלפי חיות לא-אנושיות, אינן תואמות בדרך-כלל טקסונומיה ביולוגית אלא דגמים ספציפיים של יחסי שליטה וניצול.

דגמים מסוימים של שליטה וניצול גלויים לעין יותר מאחרים. "חיות מחמד" למשל, ניכרות לעין היטב בעולם המודרני, וכך גם מעט "חיות העבודה" שעדיין קיימות. יחסים בין-מיניים מסוימים גם נראים מוכרים בהתאם למידת הדומות שלהם לסוגים מסוימים של יחסים בין בני-אדם; כך, למשל, הסטטוס של "חיית עבודה", ובמידה רבה גם של "חיית מחמד". בהתאם לכך, הגורמים המגבילים כשירות מוסרית ביחס ל"חיות מחמד" ו"חיות עבודה" דומים במידת-מה לגורמים המגבילים את הכשירות המוסרית ביחס לקבוצות אנושיות כגון ילדים, משרתים, עבדים ועוד. עם זאת, יחסים בין-מיניים מתאפיינים גם בהגבלות ייחודיות על הכשירות המוסרית. קיימים סוגים רבים של יחסים בין-מיניים, ובהתאם לכך יש הגבלות ייחודיות רבות ושונות על הכשירות המוסרית בכל הנוגע לחיות לא-אנושיות. תובנה זו, למרות מקורותיה המרקסיסטיים והפמיניסטיים, בקושי זכתה להכרה בהקשרים בין-מיניים.

מבין כל סוגי היחסים הבין-מיניים, יש לדעתי חשיבות מיוחדת לניצול התעשייתי של חיות. ניצול זה הוא בעיקרו חקלאי, והוא הפך לתופעה מרכזית ברוב ארצות העולם במהלך המאה ה-20, עם שורשים בולטים במאה ה-18. מספר החיות הנתונות לניצול תעשייתי מגיע כיום לעשרות מיליארדים בשנה, וכמעט כל האוכלוסייה האנושית במדינות המתועשות צורכת את תוצרי הניצול ומממנת אותן. הניצול התעשייתי עמוק יותר ברוב היבטי השליטה והניצול מכל צורת יחסים אחרת. לפיכך הוא מציב את המגבלות החמורות ביותר על כשירותנו המוסרית – בעיה שלא זכתה להכרה בקרב התיאורטיקנים השונים.

ב"ניצול תעשייתי" אני מתכוון לצירוף של מספר מרכיבים, ואלה הבולטים שביניהם: כליאה מתמדת וצפופה של המוני חיות, ניהול חייהן בידי אנשים מעטים מאוד ומכשור רב, הפעלת מניפולציות סביבתיות ותורשתיות המחושבות בדיוקנות על בסיס מחקר, וכל זאת בהתאם לשיקולים כלכליים טהורים. הניצול התעשייתי הוא חסר תקדים בשיטותיו, בממדיו וברמת השליטה והניצול שגלומים בו. אולם למרות היקפו העצום, רובו הגדול לא תואר כלל מחוץ לשיח הטכני ולכן הוא לא נתפס בתור מציאות חברתית – במידה רבה בניגוד ליחסים הבין-מיניים בחקלאות המסורתית. השיח הטכני מתייחס אל החיות בתור אובייקטים של ניהול רציונלי עבור מטרות כלכליות, במונחים של חומר גלם, מכונות ייצור חיות, או מוצרים שעדיין לא עובדו. ההתייחסות אליהן בשיח הטכני רחוקה עד כדי כך ממונחים חברתיים ורלוונטיים למוסר, שכדי לתאר את הניצול התעשייתי כמערכת יחסים נזקקתי לעזרתו של דין-וחשבון היסטורי על התהוות הפרקטיקות התעשייתיות, בדגש על תהליך ההתבחנות של צורות הניצול התעשייתיות והמנוכרות מתוך הניצול החקלאי המוקדם יותר. הסקירה ההיסטורית נועדה להקל עלינו לזהות את השינויים שעברו אותם היבטים של הניצול החקלאי המסורתי שאיננו מתקשים לזהותם כחברתיים וטעונים מוסרית – טיפול (husbandry), גילויי כוחנות לשמה, הדדיות לכאורה וכדומה.

אני מציע אפוא שלוש פרספקטיבות לבחינת התפתחותו של הניצול התעשייתי: (א) הידוק השליטה בחיות והקצנת המניפולציה בתפקודיהן הטבעיים, תוך הפיכת יותר ויותר התנהגויות חיות למיותרות בחלק מהתעשיות, עד שמפרספקטיבה חקלאית לא נותרה

מהחיות אלא פיסיוולוגיה; (ב) הרחבת השליטה מרחוק בחיות באמצעות טכנולוגיות המחליפות תפקודים טבעיים, אקולוגיה טבעית וטיפול ישיר בידי אדם, עד שהציוד הוא שמקיים את המגע הישיר עם החיות ועם סביבתן המיידית, בעוד שניהול המשק מתמקד בתפעול הציוד; (ג) שליטה גנטית בתכונות ספציפיות יותר ויותר של החיות, עד שהחיות עצמן נתפסות כנשאות של יצירה מלאכותית יקרה – המטען הגנטי שלהן, לאחר שהן עוצבו תוך עיוות רב של תכונותיהן הטבעיות בהתאם לדרישות השוק החקלאי.

אף אחת מהפרספקטיבות שלעיל לא זכתה עד כה לפיתוח, ולמותר הוא לציין שגם הדיון שלי בנושא אינו מהווה תיאור עובדתי מפורט אלא רק שרטוט כללי של סוג המידע שנחוץ לשיקולים מוסריים. בפועל, כמעט כל המידע שקיים על הניצול התעשייתי, נוצר בידי גורמים מתוך תעשיות בעלי-החיים עבור שימושה הפנימי של התעשייה. ניסיונות להשיג מידע חלופי, שאינו מבוסס על חפצון של החיות, נעשו על-ידי ארגונים להגנה על בעלי-חיים באמצעות חקירות סמויות. חקירות אלה מחייבות מאמץ רב והסתכנות – ולכן הן נדירות ביותר ועתידות להישאר כאלה. החל משנות ה-70 של המאה ה-20, עוררה המחאה הציבורית נגד התיעוש גם את התפתחותו של ענף מחקר, שנועד לתרגם את המציאות התעשייתית למונחים שמישים מבחינה מוסרית – מדע רווחת בעלי-החיים או אתולוגיה יישומית (המושגים חופפים זה לזה במידה רבה). אולם התיאור המדעי, שלא כמו תיאורים המשמשים בדרך-כלל לדיוני מוסר בעניינים שבין בני-אדם, נוטה להגיש מידע שעוקר ככל האפשר מתוכן מוסרי – תוך רתיעה משימוש במושגים חברתיים ורגשיים ומהתמקדות באינדיבידואלים ובסיפורם האישי (נטייה זו מעמידה בספק את השימושיות של ידע מדעי באתיקה הבין-מינית בכלל). מעבר לכך, מדע רווחת בעלי-החיים נותר מצומצם ביחס להיקפן של התעשיות, ורובו אף מתמקד בתנאי ניסוי ולא בתעשיות גופא. קיים שיתוף-פעולה נרחב בין ענף המחקר לבין התעשיות, עד כדי כך שהמחקר נבלע לעתים בתעשיות מבחינת השיוך המוסדי, ההשקפות והמטרות. אם כן, הניסיונות החתרניים והמדעיים לא משנים את התמונה הכללית: בעיקרו, הניצול התעשייתי לא תואר מעולם במונחים המתאימים לשיקול מוסרי.

בעיה קריטית אחרת שאני מצביע עליה בעבודה, קשורה בהבדלים הגדולים שבין הניצול התעשייתי לבין כל מערכת יחסים אחרת. אמנם, השלבים המוקדמים של התיעוש דומים לאותם היבטים בחקלאות המסורתית שאותם החליף התיעוש, אולם בהדרגה התפתחו פרקטיקות תעשייתיות הדומות רק לפרקטיקות תעשייתיות אחרות, מסחריות או ניסיוניות. עולם המושגים החקלאי-תעשייתי הפך למערכת אוטונומית, של מושגים המגדירים או מנהירים זה את זה ללא קונוטציות מוסריות וללא קשר למושגים שיש להם קונוטציות מוסריות בקרב קהילה כלשהי. בתנאים אלה, אנלוגיות בין ניצול תעשייתי לבין יחסים מוכרים עשויות להצטייר כמקור מוצלח להבנה מוסרית, אולם למעשה הן מטעות בדרך-כלל. זאת מאחר שהאנלוגיה מדביקה לתופעה התעשייתית מערכת של עובדות לא רלוונטיות בעיקרן, מבלי לגלות דבר על העובדות הרלוונטיות – ולכן גם על משמעותן המוסרית. כך, למשל, המושג "צפיפות" בהקשר של תעשיית ה"פטמים" מגלם בתוכו היסטוריה של מחקר וניסיון מסחרי, שעניינם הוא חישוב היחס האופטימלי – מבחינה כלכלית טהורה – בין משקל הבשר המופק מתוך יחידת שטח בלול, לבין הנזק הכספי שנגרם בשטח זה כתוצאה מהוצאות תחזוקה וממחלות, מתוקפנות הדדית, מקושי להגיע למזון ולמים וכו'. זוהי מערכת עובדתית זרה לחלוטין ל"צפיפות" כפי שמושג זה משמש בתנאים מוכרים יותר. פער דומה קיים בין מושגים תעשייתיים אחרים לבין מושגים דומים-לכאורה המשמשים בהקשרים חברתיים מוכרים (בנוסף למושגים תעשייתיים רבים שממילא קשה למצוא מושגים שדומים להם לכאורה). יש לציין, שכמה מושגים תעשייתיים (כגון "כלוב סוללה" בתעשיית הביצים) הוטענו בדור האחרון בקונוטציות מוסריות משלהם בקרב ציבור רחב באירופה ואולי גם במקומות אחרים, אך מושגים אלה נותרו מבודדים מההקשר התעשייתי הרחב ולכן הם מובנים רק באופן חלקי.

ההבדלים העמוקים בין המציאות החקלאית-תעשייתית לבין כל סוג יחסים אחר, בשילוב עם העובדה שמציאות זו לא תוארה כמעט מחוץ לשיח הטכנולוגי-כלכלי, פוגמים מהותית באפשרות לתפוס את החיות מחוץ להקשר של מעמדן כמשאבים בפרויקט טכנולוגי-כלכלי. עובדה זו מעמידה אתגר קיצוני בפני הכשירות המוסרית על כל היבטיה ביחס לניצול

התעשיית. לא מדובר כאן בבעיה של הטיה ספייסיסטית מן הסוג שמאפיין חקלאות מסורתית וקשרים כוחניים אחרים בין בני-אדם לחיות לא-אנושיות. מאחר שתיעוש החקלאות הרחיק והסתיר את הקשר עם החיות מרוב האוכלוסייה עד שנותר מגע רק עם מוצרים שהופקו מהן, ואפילו הקשר החקלאי עבר קיטוע באמצעות חלוקת עבודה והורחק דרך ציוד – הרי שהאידיאולוגיה הספייסיסטית איבדה את רוב תפקידה. הניצול התעשייתי אינו נתון בעיקרו תחת דעות קדומות ואידיאולוגיה כוחנית; הוא נמצא מלכתחילה מחוץ לתחומי התפיסה החברתית/מוסרית. בהתאם לכך, כאשר מישו – החל בפעילים להגנת בעלי-חיים וכלה בחקלאים – מנסה לבחון תופעה חקלאית-תעשייתית במונחים חברתיים/מוסריים, מתעורר בעקבות זאת מטען אידיאולוגי. למרות ההבדלים הגדולים בין עמדות אידיאולוגיות שונות, עצם סיווגה של תופעה א-מוסרית לכאורה בתור תופעה הראויה לעניין מוסרי, כרוכה בחתירה מסוימת תחת יסודות התיעוש.

לסיכום, כשאנו באים לגבש עמדה מוסרית בעניין קונפליקט כלשהו, אנו זקוקים לידיע האמפירי הרלוונטי לסוגיה שלפנינו. חוסר איזון ברמת הידע, נגד אחד מהצדדים, יוביל באופן כמעט בלתי נמנע לעמדה מוסרית מוטה נגדו. לכן חוסר האיזון ברמת הידע אינו קביל מבחינה מוסרית. בנסיבות שבהן צפוי חוסר איזון כזה, החיפוש אחר המידע החסר ותיקון המידע המסולף והמפוברק הם תנאי מקדים לכל עבודה מוסרית תקפה. לאור המגבלות הרווחות בידע שרלוונטי לשיקולים מוסריים בכל הנוגע לחיות לא-אנושיות, דרישה זו מערערת על תקפותם של שיפוטים מוסריים בעניינים שבינן לבין בני-אדם. הקושי גובר ככל שמדובר ביחסי שליטה וניצול קיצוניים יותר, ושיאו בניצול התעשייתי. אין בכך כדי לערער כליל על שיפוטם במקרים של פערי אינטרסים קיצוניים בין הצדדים, כגון צריכת מוצרים מן החי בחברה התעשייתית; אולם אפילו בעלי הכוונות הטובות ביותר אינם יכולים לטפל באופן מכריע בקונפליקטים מעודנים יותר. העניין באתיקה בין-מינית מחייב אפוא חריגה מהעיסוק הפילוסופי לעבר תהליך מתמיד של בירור עובדתי ומחשבה ביקורתית על מגבלות הכשירות המוסרית.